

▪ Іван Монолатій 23 січня, 2009

Єднання на руїнах імперій

90 років тому українські землі вперше за кілька віків спробували об'єднатися в єдину державу

Матеріал
друкованого
видання
№ 3 (64)
від 23 січня,
2009

Біля підніжжя пам'ятника Богданові Хмельницькому на Софійському майдані в Києві 22 січня 1919 року було урочисто проголошено Акт злуки Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою. До речі, Хмельницький був останнім, під чиею булавою з'єдналися обидва береги Дніпра. І було це так давно, що в Україні добряче призабули, як будувати унітарну державу.

Дві держави

Восени 1918 року Австро-Угорська імперія, як-то кажуть, посипалася – внаслідок поразки у війні та національно-визвольної боротьби її народів, що спали й бачили вирватися з-під опіки, імперія розпалася на кілька незалежних держав. Західні українці не менше за чехів та поляків бажали жити у власній державі, тож уживали рішучих заходів для її створення.

Передбачаючи остаточне падіння Австро-Угорщини, 4 жовтня голова Української парламентарної репрезентації Євген Петрушевич із

парламентської трибуни у Відні заявив: «...вже нині рекламуємо для себе нічо инше, як найсвятіше для кожного народу право на злученне всіх українських земель в одну українську независиму державу і домагаємось прилучення всіх українських земель австро-угорської монархії, в сім також українських земель, положених в Угорщині, до української держави». Народні та студентські віча, збори громадських організацій різного масштабу масово голосували за об'єднання з «Великою Україною».

Перші практичні кроки до реалізації об'єднавчої ідеї були зроблені у Львові. На зборах українських депутатів австрійського парламенту, українських членів галицького і буковинського сеймів, представників політичних партій Галичини та Буковини, духовенства і студентства 18 жовтня 1918 року було утворено Українську Національну Раду. Наступного дня вона проголосила Українську державу на всій українській етнічній території Галичини, Буковини і Закарпаття. А оскільки ще раніше незалежність України була проголошена і в Києві, на руїнах двох імперій, Росії та Австро-Угорщини, з'явилися одразу дві українські держави. Тож об'єднання етнічних українських земель стало не тільки бажаним, але й технічно та юридично можливим.

Декларація добрих намірів

29 жовтня представник західноукраїнського політичного проводу Олександр Колесса у Києві повідомив гетьману Павлові Скоропадському та МЗС Української держави про створення УНРади як конституанти українських земель в Австро-Угорщині. Щоправда, це повідомлення не додало оптимізму гетьману, влада якого вже ледь трималася – здоровенний шмат західних територій ніс із собою цілий лантух проблем, перш за все, військово-політичних.

Але у Львові панувала ейфорія. Газета «Діло» опублікувала передовицю «Відень чи Київ?», в якій галицькі політики закликали «всіми силами і всіми способами стреміти до з'єдинення всіх українських земель, розділених доси кордонами, в одну державу, у вільну самостійну українську державу».

31 жовтня у Львові стало відомо про приїзд до міста Польської ліквідаційної комісії, яка мала перебрати від австрійського намісника владу над Галичиною – і включити її до складу Польщі. Але в галичан були інші плани, тож у ніч проти 1 листопада 1918 року стрілецькі частини, очолювані сотником Дмитром Вітовським, зайняли всі найважливіші урядові установи в місті. Було проголошено Західно-Українську Народну Республіку.

Вже 10 листопада УНРада доручила Раді Державних Секретарів (РДС) здійснити необхідні заходи для об'єднання всіх українських земель в єдину державу. Обидві половини краю заходилися допомагати одна одній чим могли: УНР у листопаді – грудні 1918-го надіслала збройним силам ЗУНР 20 тис. гвинтівок, 300 кулеметів, 80 гармат, а РДС передала гетьманському уряду 47 вагонів нафти. Поки відбувався братній обмін потрібними у війні речами, влада в Києві встигла

зробити черговий кульбіт: на зміну Гетьманату йшла Директорія. Втім, курс на об'єднання залишався незмінним, тож у грудні територію ЗУНР відвідували працівники наддніпрянських міністерств, а до штабу Директорії відрядили Дмитра Вітовського.

1 грудня 1918 року у Фастові було підписано «Передвступний договір» між РДС ЗУНР і Директорією УНР. Окремий пункт договору передбачав, що ЗУНР, «з огляду на витворені історичними обставинами, окремими правовими інституціями та культурними і соціальними різницями окремішності життя на своїй території» застерегла за собою право на територіальну автономію.

В ЗУНР затвердження Фастівського договору відбулося 3 січня 1919-го у Станіславові (нині Івано-Франківськ). На засіданні сесії УНРади було оголошено принципіву домовленість із Директорією про спільне ведення зовнішньої політики, організацію війська, об'єднання фінансової системи, пошти і телеграфу. Сторони узгодили, що шкільництво та релігійні питання залишаться під автономним управлінням. Суди й адміністрація мали функціонувати окремо до введення в дію загальноукраїнських законів.

Обіцянки-цяцянки

Проте при ближчому розгляді виявилося, що негайній і цілковитій злуці перешкоджають прагматичні обрахунки. З одного боку, у випадку об'єднання УНР автоматично опинялася у стані війни з Польщею (на додаток до білих та червоних, що тиснули зусібіч). З іншого – Директорії була потрібна підтримка ЗУНР для зміцнення власних позицій. Таку підтримку планувалося отримати на Трудовому Конгресі України у січні 1919-го, куди ЗУНР делегувала своїх чільників. Вони й мали висловити позицію західних українців щодо об'єднання. Перша зустріч галичан і наддніпрянців відбулася за неформальних умов, в Українському клубі. Туди, окрім західноукраїнських лідерів та січових стрільців, прибули члени Директорії та уряду. В промові з цієї нагоди Володимир Винниченко, який умів виживати за будь-якої влади, сказав: «Ми візьмемо у вас, брати галичани, дисципліну, європеїзм і аналіз – і тоді вийде з нас добра нація». Ухвалу УНРади та універсал Директорії про соборність було урочисто проголошено 22 січня 1919 року на Софійському майдані.

Наступного дня Акт злуки було затверджено на Трудовому Конгресі України. Однак документ не деталізував правових особливостей злуки, а оголошував, що реалізація об'єднання буде здійснюватися згідно з умовами ухвали УНРади 3 січня 1919 року. Питання про юридичні умови об'єднання спробували розв'язати у прийнятій 28 січня 1919 року Трудовим Конгресом Тимчасовій конституції УНР. Відповідно до останньої, влада і оборона переходили до Директорії, яка мала здійснювати верховну владу в об'єднаній державі до наступної сесії Трудового Конгресу.

Хотіли як краще, а вийшло як завжди – у правовому аспекті Акт злуки й Тимчасова конституція суперечили одне одному. Визначаючи Трудовий Конгрес та Директорію верховною владою УНР, конституція

не конкретизувала їх повноважень для Галичини і Буковини. Виходила цікава річ: система автономного управління ЗУНР уникала підпорядкування верховній владі об'єднаної УНР, але включення галицької делегації до складу Трудового Конгресу робило можливим вплив членів УНРади на законодавчу діяльність у Наддніпрянщині. Тобто всі вищезазначені документи виявилися лише декларацією про добрі наміри, яка, до того ж, давала простір для улюбленої донині української національної гри у вибори гетьмана, в якій кожен учасник претендує на булаву. Невдовзі з'ясувалося, що політики не тільки не дуже довіряють одне одному, але й мають діаметрально протилежні погляди чи не по всіх питаннях, крім ідеї соборності України. Якщо Директорія не була зацікавлена в чіткому правовому врегулюванні злуки через небажання вступати у війну з Польщею, то західноукраїнський провід – через несприйняття соціальних реформ, що їх декларували наддніпрянські політики й уряд.

Суперечності між керівництвом УНР і ЗУНР лежали не лише у політичній чи військовій площинах, вони найрельєфніше проявилися в різних ідеологічних та зовнішньополітичних орієнтаціях лідерів обох частин України. Якщо західноукраїнські політики декларували ідеї соборності ще напередодні Першої світової війни і в перші місяці ЗУНР, розглядаючи можливість їх реалізації у віддаленій перспективі, то політичний провід Наддніпрянщини взагалі над цим не надто замислювався і не мав певної соборницької програми. Тож не дивно, що упродовж першої половини 1919 року детальні умови об'єднання так і не були узгоджені. Що було далі, відомо – Україну знову роз'єднали, наступне злиття відбулось аж у драматичному 1939 році.

І все ж об'єднавчі зусилля не були марними. Поки державні діячі ловили гав і вчергове втрачали історичний шанс, далекі від політики люди на величезній території майже буквально «від Сяну до Дону»

усвідомили себе єдиною нацією, а прагнення соборності України (хоча б і пасивне) стало для них природним. Це дорогого варте.

[1119]

ДОКУМЕНТ

З Акту злуки 1919 року

Однині воєдино зливаються століттями одірвані один від одної частини Єдиної України – Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина й Угорська Русь) й Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка. Однині народ український, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними дружними зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну самостійну Державу Українську на благо й щастя всього її трудового люду.